

**Lesbeschrijving** *Doel*

- ❖ De leerlingen weten van dwalingen en misstanden in de kerk aan het eind van de middeleeuwen;
- ❖ De leerlingen kunnen de betekenis van voorlopers van de Hervorming, zoals de broeders des gemenen levens, de Waldenzen, John Wicliffe en Johannes Hus, verwoorden;
- ❖ De leerlingen kunnen met het bovengenoemde als uitgangspunt aangeven wat het wil zeggen: "Gods Woord houdt stand in eeuwigheid".

**Aantal lessen** 5

**Lesonderdelen** *Vertelling*

1. Geert Grote
2. Johannes Hus

**Leestekst**

Het licht blijft schijnen

**Leerlingenboek**

De kerk in verval

Voorlopers van de Hervorming

**Verwerking****Repetitie****Vertelling 1** **GEERT GROTE**

Plotseling klinken vlak bij hem paardenhoeven in het zand. Geert kijkt op. Naast hem rijdt een ridder op een fier paard. Geert grijpt zijn muts. Het boertje en zijn zoon die voor Geert uitlopen vallen op hun knieën. Ze heffen smekend hun handen omhoog. Achter de ridder ziet Geert een andere ruiter. Deze fluistert de ridder iets toe.

Met een ruk houdt de ridder nu zijn paard in. 'Heidaar....', zegt de andere ruiter, 'wat is dat daar?' Hij wijst op het pakje dat de jongen voorzichtig naast zich op het gras heeft gelegd. De ridder, hoog op zijn paard, zegt niets. 'Medicijnen voor mijn zieke vrouw', antwoordt het boertje. 'Haha!' lacht de ruiter. 'Schelm, geef hier! Het is van uw heer. U hebt uw pacht niet betaald... u bent naar de vrijmarkt in Deventer geweest en hebt daar uw graan verkocht.... Geef op uw geld!' Bevend haalt het boertje zijn leren geldbuidel voor de dag. 'Alles is van uw heer, schelm! Dat weet u toch...?' De heer zelf zit trots op zijn paard. Hij zegt niets.

Plotseling kijkt de ridder in de richting van Geert. Zijn gezicht wordt boos. Geert siddert en wil doorlopen. 'Scheer je weg paap!' roept de ridder. Geert kijkt om. Achter hem staat een monnik. Rustig. Hij kijkt de ridder recht aan. 'Heer ridder, denk eraan dat de burgemeesterszoon en ik op het vrije grondgebied van Deventer staan!' zegt de monnik. 'Kom jongen', hij kijkt naar Geert, 'laten we toekijken wat deze geweldenaar nog meer tegen zijn pachter zal doen!' Woedend valt de ridder uit tegen het boertje. Het boertje overhandigt zijn bezittingen. De twee ruiters stuiven er vandoor.

## 12. Voorlopers van de Hervorming

Geert staat verbaasd. Nog nooit had hij, de poorterszoon van Deventer, zoiets meegemaakt. Dat er zulke slechte mensen bestonden, wist hij niet. Het wondt zijn ziel. 'Wat denk je jongen?' vraagt de monnik. 'Ik... ik vind... vreselijk! Die arme man....!' De monnik glimlacht. 'Wie bedoel je met die arme man?' Geert kijkt de monnik vreemd aan. Is dat een vraag! 'Die arme boer natuurlijk!' zegt hij verwonderd. 'Dat lijkt zo', zegt de monnik. 'Onthoud mijn zoon, dat het beter is om kwalijk behandeld te worden, dan kwalijk te handelen!' Geert denkt over de woorden na, terwijl hij naast de monnik verderloopt. 'Begrijp je het jongen?' 'Ik geloof van wel eerwaarde', antwoordt Geert. Zijn levendige ogen glinsteren de monnik toe. Hij bewondert deze man uit het klooster. Eerst was hij zo moedig tegen die ridder en nu zegt hij zulke wijze woorden!

Voor de kleine houten poort van het Monnikenhuis staat een rijke vreemdeling. De echo van de klopper sterft weg achter de dikke muren. Even later verschijnt achter het luikje met de tralies een vriendelijk gezicht. 'Ik wens de prior te spreken, vader', zegt de vreemdeling. De oude monnik opent de deur en wijst de jonge man een stoel. De rijke jongen gaat zitten en de monnik sloft zwiingend weg.

Haast geruisloos gaat even later de deur van de kamer open. Een kalme monnik kijkt de vreemdeling aan. Plotseling beginnen zijn ogen te stralen! Hij steekt zijn handen vooruit en loopt naar de jonge man toe. 'Geert, dat is goed, dat is goed!' Geert drukt de uitgestoken hand hartelijk. 'Vader Hendrik! Hoe is het met u?' 'Beter dan met jou, dwaze jongen', antwoordt Prior Henrik van Calcar. 'Ik zie dat je de tegenwoordige wereld nog steeds liefhebt. Maar kom, laten we samen verder spreken.'

Al pratend gaan de twee naar de cel van de prior. Het is een eenvoudig kamertje, met een hard bed, een houten tafel en een stoel. Aan de wand hangt een gesel en een kruisbeeld. 'Ga zitten', zegt Hendrik, terwijl hij op de stoel wijst. Zelf gaat hij op het harde bed zitten. 'Het gaat niet goed met je. Er is geen vrede in je hart.' 'Hoe weet u dat vader?' vraagt Geert. 'Je was hier anders niet gekomen zoon.' Het wordt even stil.

En dan begint Geert te vertellen. Hij vertelt over zijn vader, de burgemeester van Deventer, zijn moeder Haylwig. De kapittelschool waar hij het eerste onderwijs heeft ontvangen. Hun eerste kennismaking. De prior glimlacht even als hij hoort dat Geert nog weet wie de 'arme man' werkelijk was. Geert vertelt weer verder. Over zijn studie in Parijs, in Keulen. Zijn kostbare boeken over toekomstvoorspellingen en sterrenkunde die hij gekocht heeft. De vreselijke toneelspelen in de stad Keulen. 'En weet u vader... ik stond daar te genieten van een spel, waarbij de onderste helft de hel was. Er brandde een heftig vuur in, maar daarboven was de hemel nagemaakt. Een hele stoet meisjes, in het wit, speelde daar hun spel. En opeens, terwijl ik zat te lachen om de grappen die door de toneelspelers werden gemaakt hoorde ik: 'Je moet een ander mens worden! Vader, het was precies uw stem! Ik keek om, maar u was nergens te zien. En toen besepte ik dat u dit gezegd kon hebben' Het wordt even stil. 'Nee vader', besluit Geert, 'nergens heb ik rust en vrede gevonden. Nergens! Zal ik ook, net als u in een klooster gaan?'

De oudere monnik zwijgt. Hij denkt diep na. Dan zegt hij: 'In een klooster heerst ook de duivel...' Geert schrikt. Kan een prior dit van de heiligdommen van de kerk zeggen? Hendrik ziet het en zegt: 'De duivel heerst in ons mensenhart. En dat hart neem je ook mee het klooster in. Daarom zijn zoveel kloosters zo slecht. Het zijn broeinesten van de vuilste zonden. Alleen zij, die hun hart aan de Heere Jezus Christus geven, de wereld verlaten en tegen de zonde strijden zijn echte kloosterlingen.'

Op de brink van Deventer zijn heel veel mensen samengestroomd. Midden op het plein liggen takkenbossen opgestapeld. Eén van Geerts knechten heeft een fakkel in

zijn hand. Hij steekt de takkenbossen aan. Gretig grijpen de vlammen in het dorre hout. Hoog laait het vuur op. De mensen kijken naar het grote burgemeestershuis.

Daar gaat de deur open. Met een arm vol boeken loopt Geert naar buiten. Met een grote zwaai gooit hij de kostbare boeken in het vuur. De kunstig beschreven bladzijden krullen op in de vlammen en verbranden tot grijze as. Weer haalt Geert een arm vol boeken en geeft ze aan de vlammen. Ondertussen mompelt hij een spreuk. Hij vervloekt de duivelse wetenschap van toverij. Het leidt de ziel af van het ene nodige.

Jongens staan om de brandstapel ze genieten van de vuurtongen, die telkens op laaien. Studenten van de Deventerschool kijken ook. Zij genieten niet. Zoveel kostbare boeken verloren! Ze vinden het verschrikkelijk. Deftige mannen kijken ook. Ze schudden hun hoofden over de zoon van hun vriend, de overleden burgemeester van Deventer. Ze begrijpen niet dat hij dit doet. Maar een paar mensen begrijpen Geert. Brandt zuivert! Zo brandt meester Geert een verkeerd stuk uit zijn leven weg. Meester Geert, ja zo noemen ze hem. Hij geeft het voorbeeld.

Van alle kanten stroomt de kerk vol. De mensen drommen samen. De paden zijn bezet. Ruwe kerels van de straat, deftige burgers en pronkerige vrouwen. Dikke monniken en hoogmoedige priesters. IJverige handwerklieden, luie bedelaars.... Al-lemaal wachten ze. Ze zijn gekomen om de bekende meester Geert te horen. Als een stem van God trekt hij door de Nederlanden. Overal is hij bekend. In zijn voddige mantel gaat hij de trap van de preekstoel op. Zijn magere gezicht glanst. Zijn felle ogen schitteren. 'Wee u, wee u!' als een bazuin galmt meester Geerts stem door de kerk. 'Dwaze wereldlingen! Onbezorgden! U pronkt uw lichaam op met zilver en goud en ..... de dood nadert! Ik ben hier gekomen om u dat te zeggen. De dood staat klaar. Hij wacht op u en na de dood...

Ontroerd luisteren de mensen. De priesters van de kerk preken in het Latijn. Maar deze man, in zijn oude mantel... en die vurige ogen, hij preekt in het Hollands. 'God zal u straffen. Zijn wraak komt en zal verschrikkelijk zijn! En u, luie monniken, en u, nietswaardige priesters! Hoe durft u zó te doen! U leeft alleen maar voor uzelf en denkt alleen maar aan uzelf. Heel uw hart is vol van werelddienst en wereldgenoe-gen! Ik wilde zelf voor geen hoed vol goudguldens één nacht priester zijn. Zo groot is uw verantwoording priester! U moet zorgen voor de zielen van de mensen. Er is niemand op aarde die dit kan, dan alleen hij die zichzelf geborgen weet in Jezus Christus!' Meester Geert zwijgt. Het wordt vreemd stil in de kerk. Onthutst kijken de mensen elkaar aan. Sommigen barsten in huilen uit. Meester Geert gaat de preekstel af, en verlaat het gebouw door een zijdeur. In de tuin zoekt hij de stilte op.

Voor de tweede keer stroomt het gebouw vol. Als meester Geert dit hoort, gaat hij weer naar binnen. Hij vouwt zijn handen en preekt weer. Zijn duidelijke en krachtige stem is goed hoorbaar. Maar bovenal, hij spreekt bezielend! Het lijkt wel of zijn woorden branden!

Na de preek komen mannen en vrouwen naar meester Geert toe. Ze willen meer weten. 'Wat moeten we doen om de straf te ontgaan en vrede te vinden?' Meester Geert wijst omhoog: 'Jezus Christus alleen! Zonder Jezus te wezen is een ware hel. Met Jezus te wezen is een zoet Paradijs!'

### **Bron**

Naar: B.J.W. de Graaff, *Een Ster verscheen...!* Dordrecht z.j.

### **Gespreksvragen**

1. Hendrik van Calcar zei: 'Het is beter om kwalijk behandeld te worden, dan kwalijk te handelen.' Kun jij dit uitleggen?

## 12. Voorlopers van de Hervorming

- *1 Petrus 4:15-16. 'Doch dat niemand van u lijde als een doodslager, of dief, of kwaaddoener, of als een die zich met eens anders doen bemoeit; Maar indien iemand lijdt als een Christen, die schame zich niet, maar verheerlijke God in dezen dele.'*
2. Geert Grote verbrandde zijn boeken over toverij, duistere machten, zwarte kunst enz. Wat is toverij, zwarte kunst enz.?
- *In Handelingen 19 gaat het ook hierover. Handelingen 19:19-20. 'Velen ook dergenen die ijdele kunsten gepleegd hadden, brachten de boeken bijeen en verbrandden ze in aller tegenwoordigheid; en berekenden de waarde derzelve en bevonden vijftigduizend zilveren penningen. Alzo wies het Woord des Heeren met macht en nam de overhand.'*
  - *In het boek 'De indiaan met de brief' door M.A. Mijnders-Van Woerden gaat het over toverdokter Elka die zijn toverstenen wegdoet. 'Duidelijk en vol overtuiging zegt Elka dat dit het grote moment is om gehoorzaam te zijn aan God en aan Gods Brief. 'Ik ga mijn toverstenen wegdoen. Ik vertrouw alléén op God! Nooit meer zal ik terugkeren naar de dienst van Kworokyam (de geestenwereld) Nooit meer!' Het blijft stil, er hangt een geladen sfeer. De jongen indiaan die het wilde verhinderen, valt voor Elka op z'n knieën en kreunt: 'Niet doen ... néé, niet doen!' Zonder een woord te zeggen overhandigd Elka zijn mand aan Kron. (de zendeling) Met die ene beweging is de grote beslissing genomen. Elka zucht heel diep. Het oude is voorbijgegaan!'*
  - *Efeze 6:10-13. 'Voorts, mijne broeders, wordt krachtig in den Heere en in de sterkte Zijner macht. Doet aan de gehele wapenrusting Gods, opdat gij kunt staan tegen de listige omléidingen des duivels. Want wij hebben den strijd niet tegen vlees en bloed, maar tegen de overheden, tegen de machten, tegen de geweldhebbers der wereld der duisternis dezer eeuw, tegen de geestelijke boosheden in de lucht. Daarom, neemt aan de gehele wapenrusting Gods, opdat gij kunt wederstaan in den bozen dag, en alles verricht hebbende, staande blijven.'*

### **Vertelling 2    JOHANNES HUS**

Vooraf

Op 6 juli 1415 werd in opdracht van het Concilie van Konstanz magister Johannes Hus uit Praag om zijn geloof verbrand. Poggius, abt van het klooster Sint-Nicolaas in Baden had daaraan voorafgaand van de paus de opdracht gekregen om Johannes Hus te dagvaarden. Hij kwam onder de indruk van Hus' gedrag en prediking en is tot bekering gekomen. Hij heeft hiervan op het concilie getuigenis afgelegd. In twee brieven aan zijn vriend Leonard Nikolai vertelt Poggius hierover als ooggetuige van het hele proces rondom de veroordeling van Johannes Hus. Dit is een sterk vereenvoudigde versie van het boek *Johannes Hus veroordeeld* vertaald en ingeleid door ds. L.H. Oosten.

In zijn cel zit prior Poggius voorovergebogen over zijn bureau. Voor hem liggen enkele vellen perkament. Zojuist heeft hij zijn ganzenveer scherp geslepen... 'Gans...?' Poggius' ogen vullen zich met tranen. Achter de mist van tranen ziet hij hem in gedachten hem nog staan. 'Gebraden gans' noemde hij zichzelf. De natte touwen om hem heen; vastgebonden aan de paal, de beul die olie over zijn hoofd goot, het droop van zijn baard. 'Heere Zebaoth! Vergeef hun deze zonde!' Ja dat bad hij, de gans. Ja, 'gans' betekent zijn naam; Hus, Johannes Hus, of Gans. Nog hoort de prior het Hus zeggen: 'Vandaag zult u een magere gans braden, maar over honderd jaar zult u een zwaan horen zingen. Die zult u niet kunnen braden. Die zal zich door geen val of net door u laten vangen!' Hij leek wel een profeet, zo stond hij daar, de magere gans! Weer schudt de prior zijn hoofd. Ik zal het mijn vriend Nikolai schrijven. Hij pakt

zijn veer op, doopt hem in de inkt en even later is alleen het zachte krassen van de pen op het perkament te horen.

Ik, Poggius, de prior van het klooster Sint-Nicolaas in Baden, groet u, mijn beste Nikolai. Zoals je weet moest ik van Zijne Heiligheid, paus Johannes XXIII, naar Praag reizen om de aartsketter Johannes Hus te halen. Hij moest verschijnen voor het Concilie van Kostanz. Ik wil je laten weten wat ik daar heb meegemaakt.

Na een lange reis kwam ik uiteindelijk in Praag aan. Toen ik met de oproep om voor het concilie te verschijnen bij Johannes Hus kwam, stemde hij toe om mee te gaan. Hij had ook van keizer Sigismund een vrijgeleide gekregen, zodat hij door de keizer beschermd zou worden. Ook onze heilige Vader Johannes XXIII had hem bescherming beloofd. De koning gaf aan Johannes Hus ridder Johan van Chlum mee als bewaker.

Overal waar wij onderweg kwamen werden wij omringd door heel veel mensen. Iedereen wilde Hus wel zien, die in navolging van Wicliffe een nieuw Evangelie preekte, zonder vloek en angst. In Stuttgart hoorde ik hem spreken. Ik moest toen denken aan wat de Bijbel zegt: 'En zij werden allen vervuld met de Heilige Geest.' O, beste Nikolai, wat was het nu ineens anders in mijn hart. In plaats van de duisternis van een dood geloof, is er nu licht in het verstaan van het Evangelie gekomen. In plaats van haat over de aanhangers van Wycliffe en andere ketters, was ik vol van vrede en vergeving.

De volgende dag mocht Hus voor alle mensen op de binnenplaats van het kasteel preken. Luid riep hij: 'Heb uw naaste lief als uzelf en God boven alles!' Dat is toch geen ketterij? Anders zou Christus Zelf een ketter zijn?

Hierna zijn wij verder gereisd naar Konstanz. Toen wij in deze stad kwamen, barstte daar een groot tumult los. Niemand kon wachten op de dag dat Hus door de straten naar het concilie zou lopen. Toen hij werd opgeroepen kon hij zich met moeite een weg door de mensenmenigte banen. Sommigen drukten bemoedigend zijn hand.

Hij was vriendelijk voor iedereen. Zijn vriendelijkheid maakte zijn rechters nog bozer. Kardinaal Golvi riep tegen hem: 'Wij bevelen u, met de macht van ons gezag om rustig en stil te zijn! Hebt u dat gehoord, Johannes Hus, vervloekte aartsketter uit Bohemen?' Ik werd zo bang Nikolai, dat ik van binnen hoopte dat hij zou gehoorzamen. Maar in plaats daarvan gaf Hus zijn rechters rustig antwoord. Hij zei: 'Als mijn geweten mij dringt, dan zal ik spreken. Ik zal het alleen doen zoals Petrus zegt: Men moet God meer gehoorzaam zijn dan de mensen.'

Buiten wachtten de mensen op de terugkomst van Hus na zijn verhoor. Maar Hus kwam niet terug. De volgende dag werd duidelijk dat hij door de pauselijke legaat in de gevangenis was geworpen. Zijn bewaker, ridder van Chlum, protesteerde overal, maar het hielp niets.

Ik hoorde dat hij ziek was en heb hem bezocht. Vreselijk toen ik dit zag. U moet het zich zo voorstellen Nikolai: Een hoektoren over de Rijnbrug. Het water stroomt over de fundering van de toren. Net boven het water een kleine opening met dikke spijlen ervoor. Als het water hoog opspat dringt alle viezigheid naar binnen. Binnen in de toren moet je wel dertig treden naar beneden, terwijl je drie keer door een deur met grendels moet gaan. Je komt dan tenslotte in een nauw vertrek waar je net in kunt liggen. Er valt bijna geen licht naar binnen.

Ik stond al een poosje binnen, voordat ik iets kon zien. En toen zag ik de arme gevangene in het rotte, stinkende stro liggen. Op een lat aan de muur een kom pap met een houten lepel. Ernaast een kruik met een korst brood. Zijn hoofd en voeten raakten bijna de muur, zo klein is het. Zijn kleren vielen uit elkaar. In de stenen vloer zat een rond gat, het stonk afschuwelijk. Hierin moest hij zijn behoefte doen. Hus vroeg: 'Wachter, wie is daar? Is het de boodschapper van de dood? Dan is hij welkom! Ik

## 12. Voorlopers van de Hervorming

verlang naar het huis van mijn Heere!’ Ik zei tegen hem: ‘Johannes, ik Poggius, kom u bezoeken! Het is mijn schuld dat u hier zit!’ Toen kwam hij langzaam overeind en leunde zwaar op mijn schouder. Hij zei: ‘Eerwaarde prior, het betekent heel veel voor mij dat u mij opzoekt. Ik neem het u niet kwalijk dat ik hier ben. Ik lig hier te verteren in de duivelse klauwen van mijn vijanden. Ik zal mij er nooit voor schamen om iets te herroepen als ik inzie dat ik gedwaald heb, of wat ik gezegd heb niet helemaal volgens de Heilige Schrift is.’ Ik was zo verdrietig toen ik bij Hus wegging.

Pas na een half jaar werd hij weer geroepen om voor de rechters te komen. Hij vroeg om een Bijbel om zich voor te bereiden, maar dit werd hem geweigerd. Hij zei daarop: ‘Wat zou dat ook. Al verbranden en vernietigen jullie de Heilige Schrift, dan zou ik ze toch uit mijn hoofd kunnen citeren, behalve de Kronieken.’

Op de dag van zijn verhoor werden drie keer de klokken geluid. De aanklager van Hus reed op zijn sneeuw witte paard door de straten van Konstanz. Hij riep zulke vreselijke dingen over Hus, dat iedereen die het hoorde er kippenvel van kreeg. Wrok en haat vervulde de harten van de concilievaders, zijn rechters.

Hus werd een priesterkleed aangetrokken en hij moest op een speciaal podium middenin de kerk staan. De concilievaders beschuldigden Hus van het volgende: Hij zou gezegd hebben dat hij liever die Romein op de stoel van Petrus een draai om zijn oren zou geven, dan hem aanbidden. Dat paus Johannes de antichrist is. Hus ontken- de dit niet, maar hij probeerde te zeggen wat hij precies gezegd had. Maar hij werd luidkeels uitgescholden en vervloekt in heel veel talen! De aanklager sprong razend voor hem en met opgestoken vuisten riep hij: ‘Nu hebben we je in onze macht! Branden zul je!’ Daarna scholden ze hem uit voor ganzenkop.

In de dagen daarna werden er allerlei ontsnappingsplannen voor Hus gemaakt. Maar hij weigerde hieraan mee te werken. Hij zei: ‘Ik zal de weg gaan die Gods vinger mij gewezen heeft. Wat kunnen mensen mij doen, als Gods arm mij beschermt?’

Later kwam ook keizer Sigismund op het concilie. Een man van aanzien. Hij heeft rood haar en een rode baard. Hij had een prachtige zwartfluwelen jas aan, droeg rode rijaarzen en een lang smal zwaard aan zijn heup. Om zijn hals droeg hij een gouden ketting. En op zijn hoofd een witte baret met blauwe zijde en een witte pluim. Toen werd Hus weer voor het concilie en de keizer geroepen.’

Even legt Poggius zijn pen neer. Hij staart naar de muur van zijn cel. In gedachten hoort hij de toespraak van Hus. ‘God is een Geest, en die Hem aanbidden, moeten Hem aanbidden in Geest en in waarheid. Hoe kan ik Hem aanroepen als ik eerst een heilige nodig heb? Niemand kan de zonden vergeven, dan God alleen. Geen priester kan dit doen.’ Hoe waar was het wat Hus zei over het zedeloze, goddeloze leven van de priesters. Poggius schudt zijn hoofd. Walgelijk gewoon. Baälsdienst noemde Hus het!

Weer pakt Poggius zijn ganzenveer op. Kom, ik zal mijn vriend Nikolai verder schrijven. ‘s Middags moest Hus weer voor het concilie komen. De keizer was weer aanwezig. Hij droeg diepzwarte kleding! Een kwaad teken, dacht ik toen bij mijzelf.

Vijfenveertig mensen die mochten stemmen eisten voor de ketter Hus de doodstraf. Maar voor er werd gestemd, lag het hout voor de brandstapel al klaar bij de poort. Toen werd zijn vonnis voorgelezen. Hus antwoordde: ‘Nooit kan ik de rechtmatigheid van mijn leer en het geloof in het Evangelie van Jezus Christus loochenen. En zo God wil, ik zal in deze belijdenis volharden met alle kracht die in mij is, zolang mij niet uit de Bijbel bewezen wordt dat ik dwaal.’

De keizer vroeg hem verschillende keren om te herroepen, maar Hus viel op zijn knieën en bad voor hem. Ik heb nog nooit zo’n eerbiedig gebed gehoord. Het leek wel op het gebed van Jezus.

Na zijn veroordeling schreef hij nog een afscheidsbrief aan zijn vrienden in de Boemen. In de nacht voor zijn terechtstelling heeft hij rustig geslapen. Zijn cel werd zelfs opengelaten, maar hij weigerde om te ontsnappen. 's Ochtends zong hij verschillende psalmen en bad.

Ik heb hem ook nog opgezocht. Toen werd hij opgeroepen om naar de kerk te komen. Daar werd hij op het podium neergezet. Ze rukten zijn priesterkleed af. Anderen knipten met een schaar een ster in zijn haar. Het was een geschreeuw, getrek en geduw van jewelste. Anderen spuugden op aardkluiten en gooiden die tegen Hus aan. De bisschop zette een papieren muts op zijn hoofd. Er waren drie lelijke duivels op geschilderd. Met zijn handen gevouwen en biddend werd Hus even later door soldaten, die een wijde kring om hem vormden, naar de stadpoort geleid.

Buiten kregen de duizenden mensen onbeperkt wijn uitgedeeld. Heel veel mensen waren zo dronken dat ze bijna niet meer op hun benen konden staan. Het duurde wel twee uur voordat de hele stoet bij de brandstapel was. Ondertussen zong Hus de lof van God. Ik hoorde hem roepen: 'Ik zal vrolijk zijn als een held, hoewel ik mijn dood tegemoet ga.' Daarna zong hij vrolijk Psalm 31, 'Op U o HEERE betrouw ik!' Al zingend en biddend klom hij de brandstapel op.

Toen hij daar stond, kwam keurvorst Lodewijk aanrijden. Hij smeekte Hus dringend om te herroepen. Maar Hus antwoordde: 'Vandaag zult u een magere gans braden, maar over honderd jaar zult u een zwaan horen zingen. Die zult u niet kunnen braden. Die zal zich door geen val of net door u laten vangen!'

Ondertussen bond de beul hem met stevige touwen vast. Op verschillende plekken werden de takkenbossen aangestoken. Door de dikke stinkende rook hoorde ik hem nog drie keer roepen: 'Jezus Christus, Zoon van de levende God, ontferm U mijner.'

Beste Nikolai, ik wilde u dit vertellen, zodat u weet hoeveel geloofskracht Hus aan zijn vijanden heeft laten zien. Hoe zalig deze man is heengegaan!

Poggius'

Stil legt de prior zijn pen neer.

### **Bron**

Naar: L.H. Oosten, *Johannes Hus veroordeeld*. Utrecht 2017.

### **Gespreksvragen**

1. Waarom kon Hus niet gewoon herroepen en zich aanpassen?
  - *1 Korinthe 2:2. 'Want ik heb niet voorgenomen iets te weten onder u dan Jezus Christus, en Dien gekruisigd.'*
2. Welke profetie geeft Johannes Hus?
  - *'Vandaag zult u een magere gans braden, maar over honderd jaar zult u een zwaan horen zingen. Die zult u niet kunnen braden. Die zal zich door geen val of net door u laten vangen!'*
3. Wie wordt er met die zingende zwaan bedoeld?
  - *Maarten Luther.*
4. Wat is profeteren?
  - *2 Petrus 1:20,21. 'Dit eerst wetende, dat geen profetie der Schrift is van eigen uitlegging; Want de profetie is voortijds niet voortgebracht door den wil eens mensen, maar de heilige mensen Gods, van den Heiligen Geest gedreven zijnde, hebben ze gesproken.'*

## 12. Voorlopers van de Hervorming

- *1 Korinthe 12:28-31. 'En God heeft er sommigen in de gemeente gesteld, ten eerste apostelen, ten tweede profeten, ten derde leraars, daarna krachten, daarna gaven der gezondmakingen, behulpzels, regeringen, menigerlei talen. Zijn zij allen apostelen? Zijn zij allen profeten? Zijn zij allen leraars? Zijn zij allen krachten? Hebben zij allen gaven der gezondmakingen? Spreken zij allen met menigerlei talen? Zijn zij allen uitleggers? Doch ijvert naar de beste gaven; en ik wijs u een weg die nog uitnemender is.'*

5. Hoe kan Hus zo vriendelijk voor iedereen zijn?

- *Galaten 5:22. 'Maar de vrucht des Geestes is liefde, blijdschap, vrede, lankmoedigheid, goedertierenheid, goedheid, geloof, zachtmoedigheid, matigheid.'*
- *1 Korinthe 13: 4-7. De liefde is lankmoedig, zij is goedertieren; de liefde is niet afgunstig; de liefde handelt niet lichtvaardiglijk, zij is niet opgeblazen; Zij handelt niet ongeschiktelijk, zij zoekt zichzelf niet, zij wordt niet verbitterd, zij denkt geen kwaad; Zij verblijdt zich niet in de ongerechtigheid, maar zij verblijdt zich in de waarheid; Zij bedekt alle dingen, zij gelooft alle dingen, zij hoopt alle dingen, zij verdraagt alle dingen.'*

6. Waarom is het zo belangrijk om Bijbelgedeeltes uit je hoofd te kennen?

7. Welke vergelijking met Jezus' lijden en Hus zie je?

- *Johannes 15:20, 21. 'Gedenkt het woord dat Ik u gezegd heb: Een dienstknecht is niet meerder dan zijn heer. Indien zij Mij vervolgd hebben, zij zullen ook u vervolgen; indien zij Mijn woord bewaard hebben, zij zullen ook het uwe bewaren. Maar al deze dingen zullen zij u doen om Mijns Naams wil, omdat zij Hem niet kennen Die Mij gezonden heeft.'*
- *Doornenkroon --- Papieren muts.*
- *Onrechtvaardig veroordeeld.*
- *Bespuugd en bespot.*
- *Psalm 58, 82.*

8. Wie sliep er ook in de gevangenis voordat hij gedood zou worden?

- *Handelingen 12:6. 'Toen hem nu Herodes zou voorbrengen, sliep Petrus dien-zelven nacht tussen twee krijgsknechten, gebonden met twee ketenen; en de wachters voor de deur bewaarden de gevangenis.'*

### **Leestekst**

#### **HET LICHT BLIJFT SCHIJNEN**

Het is winter in de stad Groningen. Sneeuwvlokken dwarrelen uit een grauwe lucht. Een witte deken dekt de Grote Markt toe.

Wessel Gansfort heeft daar helemaal geen oog voor. Zijn hoofd is vol verdrietige gedachten. Geen wonder, als je net gehoord hebt dat je van school af moet!

Ja, Wessel is tenslotte al bijna dertien jaar. Het wordt hoog tijd dat hij mee gaat helpen in de bakkerij van zijn vader. Maar hij wil nog zo graag leren. 'Wessel! Wessel', hoort hij achter zich. Als hij omkijkt, ziet hij zijn achterneef Herman Jarges.

'Mijn moeder vraagt of je even binnenkomt.'

Even later zit Wessel bij het grote haardvuur, in het deftige huis van zijn nicht. Oda is weduwe. Haar man, burgemeester Jarges, is al jaren geleden gestorven. Ze heeft nog de zorg voor haar zoon Herman. Maar ze weet ook dat er armoede heerst in het huis van vader Gans fort.



Verdrietig draait Wessel zijn muts in zijn handen en staart in het vuur. Maar dan...  
Wat hoort hij daar?

'Als jij eens bij ons kwam wonen, Wessel? Dan kun je rustig naar school blijven gaan en je vader heeft een zorg minder. Zou je dat willen?'

Willen? Natuurlijk, Wessel wil dolgraag! Dat betekent immers dat hij mag doorleren!  
Even later rent hij door de sneeuw. Dat grote nieuws moet hij direct thuis gaan vertellen!

Zwolle, in het jaar 1433.

Er wordt hard gewerkt in de bakkerij van de Broederschap.

'Het wonderlijke is', denkt Wessel, 'dat het tegelijkertijd toch zo rustig is, zo stil'. Iedereen doet zwijgend zijn werk. Zo gaat dat bij de broeders des gemenen levens. Zwijgen en nadenken is immers beter dan nutteloos gepraat? Ja, Wessel en Herman hebben het Groningse kloosterschooltje ingeruild voor de school van de Broederschap in Zwolle. Daar kun je veel leren. Niet alleen van de lessen van de broeders, maar ook van het voorbeeld dat ze geven. Wessel heeft gemerkt dat de broeders nooit klagen als er een keer weinig te eten is. Ze hebben ook alles voor elkaar over. Zelfs de leraren doen mee met het eenvoudigste werk: de oven stoken, het deeg kneden en groenten kweken in de tuin.

Dat is broederschap. Zo gaan Wessel en Herman de betekenis leren van wat de Heere Jezus gezegd heeft: 'Maar de meeste onder u die zij gelijk de minste; en die voorganger is, als een die dient.'

Zeventien jaar blijft Wessel in Zwolle. Eerst als leerling, daarna als leraar. Vaak maakt hij een wandeling naar het klooster op de Agnietenberg.

Daar woont, in een stille kamer, de oude monnik Thomas à Kempis. Samen spreken ze er over hoe de Heere gediend moet worden. Daarover heeft Thomas een mooi boekje geschreven. De navolging van Christus heet het. Wessel luistert graag naar Thomas, ook al is hijzelf een geleerd man geworden.

Soms denkt hij: Zou ik ook hier op de Agnietenberg gaan wonen, in het stille klooster?'

Maar nee, het gaat anders.

Het is vele jaren later.

Wessel is een beroemd man geworden. Iedereen kent zijn naam. Hoeveel landen heeft hij reeds doorgereisd? En aan hoeveel universiteiten heeft hij wel al niet gestudeerd en lesgegeven?

Professor Gansfort is hij nu.

Toch is hij nederig gebleven.

Eens, toen Wessel in Rome was, vroeg de paus hem: 'Mijn zoon, begeer wat u wilt en wij zullen het u geven.'

Toen had Wessel om een Hebreeuwse Bijbel gevraagd. De paus had immers een prachtige bibliotheek! 'U zult hem krijgen', had de paus gezegd, 'maar waarom hebt u niet om een bisdom gevraagd?'

Wessel antwoordde eenvoudig: 'Omdat ik dat niet nodig heb!'

Wessel begint terug te verlangen naar Zwolle en naar het rustige klooster op de Agnietenberg. Vijfentwintig jaar zwerven is genoeg geweest.

Dan krijgt hij een brief waarvan hij schrikt. De bisschop van Utrecht schrijft: 'Velen zijn er die uw geleerdheid en deugd prijzen. Ik weet echter ook dat velen u proberen te verderven! Maar dat zal nooit gebeuren, zolang ik het leven heb. Kom zo spoedig mogelijk.'

## 12. Voorlopers van de Hervorming

Wat is er gebeurd? Wessel wordt verdacht van ketterij. Hij zegt immers openlijk dat vergeving van zonden alleen bij God te vinden is? De aflat en de biecht verwerpt hij. En... is de paus ook niet een mens die dwalen kan? Zulke dingen te zeggen of te schrijven is gevaarlijk.

`Meester in het tegenspreken', zo noemen zijn vijanden hem.

`Licht der wereld', zo noemen zijn vrienden hem.

Maar dat laatste moet Wessel toch echt tegenspreken. Hij wil alleen maar een trouw getuige zijn van het enige Licht der wereld, de Heere Jezus.

Zo woont Wessel in het klooster op de Agnietenberg. Vaak is hij bij zijn vriend, de bisschop. Als hij oud is geworden, krijgt hij van de bisschop een huisje in de goede stad Groningen. Daar, in zijn geboorteplaats, brengt hij zijn laatste jaren door.

In het jaar 1489 wordt Wessel ziek. Hij is dan zeventig jaar oud. Hij voelt dat hij gaat sterven.

Zijn vrienden zijn bij hem. Ontroerd horen ze wat hij fluistert: 'Ik dank God. Alle nutteloze gedachten zijn verdwenen. Ik weet niets dan Jezus Christus en Die gekruisigd.'

Het zijn Wessels laatste woorden.

Bron

Leerlingenboek *Er is Geschied*, deel 1.

### **Achtergrond- Informatie** *DE KERK IN VERVAL*

#### **1. De paus op het toppunt van zijn macht**

Een beschouwing met als onderwerp de misstanden in de kerk van de late middeleeuwen kan niet beter begonnen worden dan met een beschrijving van de pauselijke macht en pretenties tijdens de middeleeuwen. Een macht die een hoogtepunt vond in het optreden van paus Innocentius III (1198 - 1216). Onder zijn leiding werden tijdens het vierde Lateraans concilie van 1215 ingrijpende besluiten genomen. Innocentius III had in Europa het hoogste gezag verworven. De Duitse keizer Otto IV, de Engelse koning Jan zonder Land, de Franse koning Filips II Augustus, allen waren ze gedwongen geweest de pauselijke wil te gehoorzamen. In Noorwegen, Zweden en Hongarije besliste de paus over de erfopvolging, de koning van Portugal was hem schatplichtig, de koning van Aragon ontving zijn kroon als leen uit de pauselijke handen.

Ook ketteren kwamen in aanraking met de machtswil en de onbuigzaamheid van deze paus: Waldenzen en Albigenzen werden vervolgd, verjaagd en bestreden door middel van inquisitie en kruistochten.

In de visie van Innocentius III was de paus dan wel 'servus servorum Dei' (knecht der knechten Gods), maar hij was tevens stadhouder van Christus, of liever stadhouder van God!

Als zodanig zou een paus onfeilbaar zijn. Hij is weliswaar minder dan God, maar meer dan mensen: hij staat als middelaar tussen God en mensen in. De aardse vorsten zijn zijn leenmannen. De paus heeft de bevoegdheid om over alle mensen recht te spreken, terwijl hijzelf door niemand berecht kan worden. De theocratie, de Goddelijke rechtsmacht op aarde, is in de paus vertegenwoordigd.

Deze pretentie deed volstrekt geen recht aan de bijbelse waarheid dat er een enige Middelaar Jezus Christus is, aan Wie alle macht in hemel en op aarde is gegeven en die uitgeoefend wordt door middel van Zijn Woord en Geest.

### 2. Het vierde Lateraans concilie

In 1215 ontbood paus Innocentius III de geestelijkheid te Rome om in zijn paleis, het Lateraan, het vierde Lateraans concilie te houden.

Behalve de geestelijken, waaronder 70 aartsbisschoppen, 412 bisschoppen en 800 abten, verschenen de afgevaardigden van vorsten van alle christelijke landen. In totaal ging het om meer dan 2000 personen, die eigenlijk alleen maar waren gekomen om in te stemmen met de voorstellen die Innocentius hen zou gaan voorleggen. De belangrijkste besluiten laten we hieronder volgen:

- Krachtens het primaat van Rome, de oppermacht van de pauselijke stoel over de hele kerk, werden alle (Grieks-orthodoxe) patriarchen en (rooms-katholieke) aartsbisschoppen verplicht de eed van trouw en gehoorzaamheid af te leggen aan de paus. Benoemingen van abten en bisschoppen konden desgewenst door de paus ongedaan worden gemaakt. Pauselijke legaten zouden toezicht houden op leer en leven van de geestelijken.
- De leer van de transsubstantiatie werd als dogma vastgesteld. De priester zou een macht hebben die uitging boven alle machten op aarde: door het uitspreken van de wijdingswoorden (consecratie) worden brood en wijn getranssubstantieerd, veranderd in het wezenlijke lichaam en bloed des Heeren.  
Ieder misoffer gold als een vertegenwoordiging, in feite een herhaling van het offer van Christus op Golgotha. De kerk zou dus de macht hebben het wonder van de vleeswording zich te doen herhalen. Zo werd de kerk vergoddelijkt!  
Sinds de twaalfde eeuw bestaat het gebruik, dat de leken bij de communie wel het brood (ouwel) ontvingen, maar dat de kelk was voorbehouden aan de priester.  
Een ieder was voortaan verplicht minstens eenmaal per jaar ter communie te gaan.
- Belangrijk voor de uitoefening van de kerkelijke macht over individu en samenleving was het voorschrift dat iedereen gehouden zou zijn minstens eenmaal per jaar bij een priester te biechten. In de oude kerk moest de boete in het openbaar plaatsvinden. Nu echter werd de geheime of private biecht een plicht. De priester kon de vergeving van de zonden (absolutie) uitspreken. Hij kon echter ook de sacramenten, de voertuigen van de genade, onthouden aan de onboetvaardigen. Zo zou iedereen, die niet van genade verstoken wilde blijven zich moeten voegen naar de macht en de wil van de kerk.
- Wat de sacramenten betreft, er waren er zeven: doop, vormsel (de zalving van kinderen op ongeveer zevenjarige leeftijd), sacrament des altaars (de mis), biecht, huwelijk, laatste oliesel (op het sterfbed) en de priesterwijding.  
Oorspronkelijk werd absolutie verleend nadat een boeteling een aantal goede werken ter satisfactie (voldoening) had verricht. Later ging echter de absolutie aan de satisfactie vooraf. Aan het berouw werd weinig aandacht geschonken.  
Als satisfactie kon men zich aflaten verwerven, eerst door gebeden of bijvoorbeeld het deelnemen aan een pelgrimstocht, tenslotte door een geldbedrag. Aanvankelijk golden deze aflaten alleen ter voldoening van de straf. Later werd ook de schuld er mee afgedaan en dan nog niet eens alleen de eigen schuld, maar ook die van reeds gestorven familieleden die nog in het vagevuur verbleven. Deze praktijk werkte uiteraard oppervlakkigheid in de hand.
- Geen leek zou wetgevende macht in de kerk mogen bezitten of uitoefenen. Ook zou er geen belasting aan de wereldlijke overheid mogen worden betaald, voordat de kerkelijke belasting was voldaan.

## 12. Voorlopers van de Hervorming

### 3. Heiligenlegenden en Mariaverering

Het godsdienstige leven van het eenvoudige volk werd voor een groot deel in beslag genomen door de verering van heiligen en hun relikwieën. Men geloofde sterk in hun wonderdadige hulp en men las of hoorde ijverig hun legenden.

De gebeden, zoals het Onze Vader en het Ave Maria, werden steeds talrijker, omdat de veelheid als verdienstelijk werd beschouwd. In de twaalfde eeuw kwam de rozenkrans in gebruik: een kralensnoer om bij het tellen van de gebeden niet in de war te raken. Grote scharen namen deel aan processies en andere plechtigheden. Zoals de kerkgebouwen het stads- of dorpsbeeld beheersten, zo stond het openbare leven onder beslag van de kerk.

Naast een steeds groter wordende aandacht voor het lijden van Christus begon ook de Mariaverering andere trekken te vertonen.

Immers leek de goddelijke genade in haar meer menselijker en nabijer dan in het altaarsacrament, dat plaatsgreep in het heiligste gedeelte van de kerk, in het koor. De afbeeldingen van Maria toonden niet langer meer een vorstin met Goddelijke gelijkenis, zoals in de romaanse periode, maar lieten een herkenbare, lieflijke moeder zien. Haar 'bliscappen' en haar smarten werden door openbare mysteriespelen duidelijk gemaakt aan het volk. Aan deze spelen ontleenden de kunstschilders hun, daardoor zeer tijdgebonden, voorstelling van de stal van Bethlehem of van Golgotha.

Steeds groter werd het aantal verhalen en gedichten over de wonderlijke uitredingen van hen, die Maria in uiterste nood aanriepen. Deze geschiedenissen getuigen van het vaste geloof dat zij een voorspraak was bij Christus.

Pater Brugman maakte het volgende lied:

*Maria, maghet reine,  
Och edel wijngaertranc,  
Bidt voer ons alle ghemeine!  
Ach, ewich is so lanc!*

Tenslotte nog een fragment uit de 'Gulden Legendes' van Jacobus de Voragine in de periode van 1263 tot 1273. Het betreft de beroemde legende van Sint-Joris.

'De ridder Sint-Joris was geboortig uit een Cappadocisch geslacht. Eens kwam hij in het land Libye, naar de stad Silena.

Dichtbij de stad was een meer, waarin een giftige draak woonde. Dikwijls naderde hij tot de muren van de stad en vergiftigde allen met zijn adem...

De burgers kwamen overeen, dat zij hem dagelijks een mens en een schaap zouden offeren.

Toen bijna alle zonen en dochters van de stad geofferd waren, viel het lot op de enige dochter van de koning...

Toevallig reed Sint-Joris daarlangs en toen hij haar zag wenen, vroeg hij wat haar deerde. Zij antwoordde: "Goede jongeling, bestijg snel uw paard en vlucht, of ge zult met mij omkomen..."

Terwijl zij nog spraken, zie, daar hief de draak zijn kop op uit het meer... Maar Sint-Joris sprong op zijn paard, sloeg een kruis en rende op de draak toe. Hij stootte zijn lans met grote kracht, beval zich aan in de hoede van God en trof de draak, zodat deze ter aarde stortte.

Toen sprak hij tot de jonkvrouw: "Neem uw sluier en werp hem de draak om de nek en vrees niet." Zij deed het en de draak volgde haar als een hondje...

Toen riep Sint-Joris tot de burgers: "Vrees niet, want God heeft mij tot u gezonden om u te verlossen van de draak. Daarom geloof in Christus en laat u allen dopen, dan zal ik de draak verslaan..."

Toen liet de koning zich dopen en al het volk met hem en Sint-Joris trok zijn zwaard en versloeg de draak.'

### **4. De scholastiek**

In de elfde eeuw was men begonnen het christelijk geloof op een nieuwe manier te doordenken, door gebruik te maken van de filosofieën van de Griekse wijsgeren Plato en Aristoteles.

Deze wijsgerige godgeleerdheid kwam vooral tot bloei aan de universiteiten van Parijs, Oxford en Keulen en wordt daarom scholastiek (schoolwetenschap) genoemd.

De scholastische theologen streefden ernaar het geloof zoveel mogelijk in verband en in overeenstemming te brengen met het redelijk denken. Hoogtepunt in het scholastische denken was het optreden van Thomas van Aquino (1225-1274), wiens denkbeelden nog ter sprake zullen komen bij de behandeling van de Reformatie.

## **VOORLOPERS VAN DE HERVORMING**

### **1. Algemeen**

De hervormers die in deze paragraaf een plaats vinden, hebben naast onderlinge verschillen één kenmerkende overeenkomst: zij oefenden felle kritiek uit op de misstanden in de levensopvatting van kerk en volk, de gemakzucht in leer en leven en de hang naar weelde.

De leer stond niet ter discussie, deze hervormers waren voluit rooms-katholiek. Een uitzondering kan gemaakt worden voor Wessel Gansfort en Erasmus, die hun twijfels uitten ten aanzien van verschillende dogma's, met name dat van de aflaat.

We kunnen hen dus moeilijk bestempelen als voorlopers van de hervorming, hoewel het zogenaamd bijbels humanisme van Gansfort daar bijna aanleiding toe zou geven.

### **2. Geert Grote**

In 1340 werd in Deventer Geert Grote geboren, als zoon van een schepen. Hij doorliep de kapittelschool in zijn geboorteplaats en ging al in 1355 (!) in Parijs studeren. Drie jaar later haalde hij de titel van magister. Daarna studeerde hij nog tien jaar lang rechten, medicijnen en theologie. Tijdens één van zijn reizen in deze periode bezocht hij de universiteit van Praag. In 1366 reisde hij naar het pauselijk hof in Avignon. Daarna was hij kanunnik te Aken en Utrecht en genoot kerkelijke inkomsten die hem door de paus persoonlijk ter beschikking waren gesteld.

Aan zijn nogal wereldsgezinde instelling werd een einde gemaakt door een ernstige ziekte en zijn ontmoeting met de kartuizer Hendrik van Kalkar, de prior van klooster Munnikhuizen bij Arnhem.

Hij deed afstand van zijn kerkelijke titels en inkomsten en trok zich terug in het klooster Munnikhuizen. Zijn huis in Deventer stelde hij open voor arme vrouwen die daarin een gemeenschap konden stichten.

Geert Grote voelde er echter niets voor om monnik of priester te worden. Nadat bisschop Floris van Wevelinckhoven hem in 1379 tot diaken had gewijd, begon hij te preken. In zijn boetepreken waarschuwde hij tegen in concubinaat levende geestelijken, tegen kloosterlingen die bezittingen hielden en tegen de verhandeling van kerkelijke ambten (simonie). Ook waarschuwde hij tegen ketterijen.

Geert Grote trok al predikend langs de Usselsteden, door het Nedersticht en Holland. Daarbij maakte hij zich veel vijanden.

## **12. Voorlopers van de Hervorming**

In 1383 kregen ze bisschop Floris zover dat hij een preekverbod voor diakenen uitvaardigde.

Geert Grote ging bij de paus in beroep en hield zich, in afwachting van diens beslissing, bezig met schrijven en zielzorg.

Tijdens een ziekenbezoek in Deventer werd hij met de pest besmet en stierf op 20 augustus 1384.

### **3. De moderne devotie**

Het openbare optreden van Geert Grote duurde maar vijf jaar en niemand zette zijn boeteprediking voort.

Nog tijdens het leven van Geert Grote opende zijn leerling en vriend Florens Radewijns uit Leerdam (1350-1400), die in Praag een boetebeweging had leren kennen, met dat voorbeeld voor ogen het 'Heer Florenshuis' in Deventer: een gemeenschap van mannen die in opdracht van Geert Grote boeken overschreven. De bewoners stelden zich geheel in dienst van hun gemeenschap en gaven eigen bezit prijs: Ook in andere plaatsen en zelfs gewesten ontstonden dergelijke gemeenschappen. De al eerder gestichte vrouwenhuizen gingen dezelfde leefwijze volgen en vormden gemeenschappen van gebed en arbeid.

Ze vormden hierdoor bepaald nog geen kloosterorde, maar onderscheidden zich tegelijkertijd van de begijn- en begardenhoven, waar de bewoners immers nog persoonlijke eigendommen bezaten.

De navolgers van Geert Grote en Florens Radewijns noemden zich broeders of zusters des gemenen levens (*communis vitae*).

Zo'n beweging kon gemakkelijk de verdenking van ketterij op zich laden. Dat begreep ook Geert Grote.

Op zijn sterfbed gaf hij zijn volgelingen opdracht zich aan te sluiten bij de augustijner kloosterorde. Drie jaar later ontstond zodoende het klooster Windesheim bij Zwolle. Dit voorbeeld vond navolging en in 1407 waren er al twaalf kloosters, waaronder ook het klooster op de Agnietenberg ten noorden van Zwolle, aangesloten bij de zogenaamde 'congregatie van Windesheim'. De bevolking van deze kloosters was grotendeels afkomstig uit de broederhuizen. In 1408 ontstond het eerste nonnenklooster van de congregatie.

Ook de broeder- en zusterhuizen bleven bestaan. Deze broeders en zusters leefden wel 'in de wereld', maar wilden niet 'van de wereld' zijn (naar Johannes 17:11 en 14). Zij beoefenden zelfverloochening en hun besef van onwaardigheid tegenover God hield hen nederig. Dat toonden ze door op straat de ogen neergeslagen te houden, met zachte stem te spreken en door wars te zijn van alle opschik.

Overdenking van Bijbelgedeelten en zinsneden uit gebeden nam een belangrijke plaats in. Enkele tientallen jaren na de dood van Geert Grote werd deze levenshouding aangeduid als 'moderne devotie': hedendaagse godsvrucht of ingetogenheid.

Het werk van de zusters sloot aan bij dat van de begijnen.

De broeders verdienden de kost met het overschrijven van boeken. Ze werkten op bestelling en leverden zeer kunstzinnige handschriften af. In het begin hielden ze zich weinig op met het geven van onderwijs, omdat ze discussies verafschuwden en bespiegelingen beschouwden als onnut voor de ziel.

Wel namen ze arme leerlingen van de stadsscholen op in hun huis en waren hen behulpzaam bij het volgen van hun studie.

Door middel van deze convicten (internaten) oefenden de broeders toch de nodige invloed uit op de opvoeding.

Toen na 1470 de inkomsten terugliepen door de opkomst van de boekdrukkunst, gingen de broeders zich meer richten op het geven van onderwijs. Hun scholen in Utrecht en Luik verwierven een zekere roem.

### **4. Thomas á Kempis**

Thomas van Kempen werd in 1379 of 1380 te Kempen (tussen Venlo en Krefeld) geboren. In 1392 werd hij door zijn ouders naar Deventer gestuurd, waar hij onder invloed kwam van Florens Radewijns. In 1399 trad hij toe tot de kloostergemeenschap op de Agnietenberg, waar hij behoudens een korte onderbreking zijn hele leven is blijven wonen.

Aanvankelijk hield hij zich bezig met het overschrijven van boeken, maar toen hij het toezicht kreeg op de jonge kloosterlingen begon hij zijn eigen gedachten op schrift te stellen.

Tussen zijn ongeveer veertig geschriften bevinden zich vier boekjes die later werden gebundeld onder de titel *De imitatione Christi* (De navolging van Christus).

Er is een tijd geweest dat men twijfelde aan het auteurschap van Thomas á Kempis, zoals zijn verlatijnste naam luidde. De reden hiervan was dat zijn naam ontbrak en dat de bundel al vanaf 1424 veelvuldig was gekopieerd.

Het eerste boekje geeft 'vermaningen, dienstig voor het geestelijke leven', het tweede bevat 'opwekkingen tot een innerlijk leven', het derde handelt over 'de innerlijke troost'. Het laatste boekje dient als een voorbereiding op de communie, zodat de mens 'Christus eerbiedig zal ontvangen'.

Al voor Thomas' dood in 1471 was het werkje vele malen overgeschreven en vertaald. Tot op heden vindt het lezers.

### **5. Wessel Gansfort**

Wessel Gansfort werd in 1419 in Groningen geboren en opgeleid aan de school te Zwolle, waar hij zelf ook jarenlang les gaf.

In 1449 vertrok hij naar Keulen. De volgende vijfentwintig jaar studeerde en doceerde hij aan verschillende universiteiten, waaronder die van Heidelberg en Parijs. Zijn kennis omvatte theologie, wijsbegeerte, geneeskunde en vele talen.

In 1475 was hij weer terug in Zwolle en stond de Utrechtse bisschop David van Bourgondië bij als arts. Later nam hij zijn intrek in de abdij van Aduard (Groningen). Zijn laatste jaren bracht hij door in een voormalig begijnhof in zijn geboorteplaats Groningen, onder bescherming van de bisschop.

Die bescherming had hij wel nodig, want hij maakte geen geheim van zijn kritiek op de kerkelijke toestanden.

Zo stelde hij dat "zeer vele pausen op een verderfelijke manier gedwaald hebben". Aflaten waren "alleen kwijtscheldingen van die straffen, welke een prelaat heeft opgelegd of kan opleggen". Hij vroeg zich af welke pauselijke aflaten er voor de verloren zoon uit de bekende gelijkenis noodzakelijk zouden zijn geweest.

Aan de andere kant loochende hij niet de aanwezigheid van Christus in het altaarsacrament (de mis). Wel voegde hij er aan toe dat 'de Heere Jezus voor hem, die Zijn Naam overdenkt, werkelijk tegenwoordig is'.

Zijn uitspraken fundeerde hij op de Bijbel, die hij bestudeerde in de grondtalen. Luther waardeerde zijn geschriften zeer.

## 12. Voorlopers van de Hervorming

### 6. Pater Brugman

De franciscaner pater Johannes Brugman (1399-1473) was een zogenaamde observant. Observeren is het nauwgezet in acht nemen van de oorspronkelijke orderegels.

Observanten waren bij het gewone volk bekend door hun boeteprediking, maar bij de gevestigde kloosters stuitte ze op veel weerstand, omdat deze opgingen in het beheer van hun uitgebreide bezittingen en ook anderszins de hand lichten met de vroegere idealen van wereldverzaking en ascese.

Johannes Brugman probeerde in de noordelijke Nederlanden zijn orde tot observantie te brengen. Bij het volk was hij geliefd vanwege zijn welsprekendheid. In zijn preken drong hij aan op levensvernieuwing en bestreed de speelzucht en de ontheiliging van de zondagen. In preek en geschrift gaf hij realistische beschrijvingen van de zaligheid van het hemelleven.

Ook schreef Brugman geestelijke liederen waarin evenals bij de moderne devoten het besef doorklinkt van schuld en strafwaardigheid.

### 7. Erasmus

Wessel Gansfort wordt een bijbels humanist genoemd. Deze humanisten stelden hun letterkundige studie in dienst van betere kennis van de Bijbel en oefenden vanuit die kennis kritiek uit op de traditionele leer van de kerk.

Verreweg de geleerdste en beroemdste humanist was Desiderius Erasmus (1467-1536). Geboren te Rotterdam en gevormd door de moderne devoten, nam hij in 1487 zijn intrek in het klooster Steyn bij Gouda. In 1492 werd hij tot priester gewijd en in 1493 verliet hij het klooster.

Daarna verbleef hij bijna zijn hele verdere leven in het buitenland, in wetenschappelijke centra als Parijs, Oxford en Bazel.

Erasmus' doel was de klassieke studie te verbinden met de bijbelse. Dit bracht hem ertoe meer de nadruk te leggen op een hoogstaande moraal dan op dogmatische waarheden. Christus beschouwde hij als de hemelse Leermeester die in de Bergrede Zijn leer heeft uiteengezet.

In Bazel publiceerde hij in 1516 zijn uitgave van de Griekse tekst van het Nieuwe Testament. In zijn voorrede schreef hij o.a. : "Wat is de filosofie van Christus, die Hij Zelf wedergeboorte noemt, anders dan een vernieuwing van de goed toegeruste aanleg van de natuur? Hoewel niemand deze filosofie volmaakter en krachtiger heeft overgeleverd dan Christus, kan men toch in de boeken der heidenen zeer veel vinden dat met Zijn leer overeenstemt.(...) Een groot deel der christelijke leer hebben niet weinigen met hun levenswijze gestaaft, vooral Socrates, Diogenes en Epictetus."

Verder wenste hij "dat alle belijders van de christelijke filosofie hier op aarde voor alles de leringen van hun Schepper in zich zouden opnemen uit de geschriften van de Evangelieschrijvers en apostelen."

Grote bekendheid kreeg ook zijn 'Lof der Zotheid' uit 1509, waarin hij de dwaasheid, aanmatiging en luiheid van de geestelijkheid en de domheid van het volk over de hekel haalde:

"De religieuzen en monniken achten het ten eerste een bewijs van de hoogste vroomheid, als zij zich zo ver houden van alle wetenschap, dat zij zelfs niet kunnen lezen. Voorts, als zij hun psalmen, die zij wel tellen maar niet begrijpen, met hun ezelsstemmen in de kerken uitbalken, dan geloven zij de oren der heiligen hoogst aangenaam te strelen. Velen *van* hen hechten zoveel aan hun ceremoniën en kinderachtige, door mensen geschapen gewoonten, dat zij één hemel maar een schrale beloning vinden voor hun schitterende verdiensten; daarbij bedenken zij niet, dat Chris-



tus, zonder op dit alles te letten, rekenschap van hen zal vragen omtrent het opvolgen van Zijn hoofdgebod, namelijk de christelijke liefde."

Met de Hervorming heeft Erasmus nooit willen meegaan. Deze was hem te radicaal en het 'sols fide' strookte niet met zijn opvattingen. Daarbij was hij van nature een te voorzichtig en weifelmoedig man, dan dat hij een breuk met de rooms-katholieke kerk wilde riskeren. Tenslotte begon hij, na aandrang van verschillende kanten, tegen Luther te schrijven.

Sinds die tijd kwam steeds duidelijker de kloof tussen humanisme en Reformatie openbaar.

### **8. De Waldenzen**

De geschiedenis van de Waldenzen, zoals deze ons bekend is, begint met het optreden van de Lyonse koopman Petrus Waldes of Valdes. In 1177 besloot hij zijn onroerende goederen aan zijn vrouw te laten en zijn roerende goederen te gelde te maken. Een deel van de opbrengst gaf hij aan de armen. Een ander deel bestemde hij voor het laten maken van afschriften van de Bijbel. Naar het voorbeeld van de heilige Alexius, de schutspatroon van pelgrims en bedelaars, wilde hij een apostolisch leven gaan leiden.

Eenmaal prediker geworden, verzamelde hij een aantal volgelingen om zich heen, de zogenaamde 'armen van Lyon'.

Als lekepredikers trokken zij, zoals in vroeger tijden de apostelen, door het land. Al spoedig greep paus Lucius III in en riep Waldes ter verantwoording op het derde Lateraans concilie van 1179. Waldes en de zijnen gingen echter voort met hun prediking, met als gevolg dat de paus hen op het concilie van Verona van 1184 in de ban deed. Ondanks dat bleef het aantal volgelingen van Waldes groeien. Dit bracht paus Innocentius III tot een poging hen met zachtheid te winnen. Hij stelde voor hen op te nemen in een nieuw op te richten orde, waarin dan onder bisschoppelijk toezicht prediking en Schriftuitleg zou worden toegestaan.

Toen dit voorstel door de Waldenzen werd afgewezen, deed de paus hen opnieuw in de ban en luidde daarmee hevige vervolgingen in, die zich zouden uitstrekken over een periode van honderden jaren.

Terwijl notabene een dominicaner monnik schreef: 'Ze zijn ordelijk en bescheiden in hun zeden; zij dragen noch kostbare, noch bijzonder armoedige kleding; zij leven van de arbeid hunner handen als handwerkslieden of als boeren; zij stapelen geen rijkdommen op, maar vergenoegen zich met het nodige; zij vermijden de handel als verzoeking tot oneerlijkheid en bedrog; zij zijn kuis, matig, kalm en nemen zich in acht tegen de toom; zij bezoeken geen herbergen; zij werken altijd, studeren of onderwijzen; vele mannen en vrouwen onder hen kennen het Nieuwe Testament van buiten; men hoort onder hen geen gevloek, geen godslastering, geen grappen; bij de opvoeding hunner kinderen zijn ze zorgvuldig.'

Het voert te ver Petrus Waldes als enige stichter van de naar hem genoemde Waldenzische beweging te beschouwen. De naam 'Waldenzen' is meer een verzamelnaam van een aantal gelijkgerichte en verwante groepen. Zo onderscheiden we na de dood van Petrus Waldes in 1197 Franse en Lombardische Waldenzen, die in een aantal opzichten van elkaar verschilden. De Franse Waldenzen voelden zich het nauwst verbonden met de rooms-katholieke kerk, de Lombardische distantieerden zich van Petrus Waldes en verwierpen kerkelijke feestdagen, bedevaarten, beelden, het laatste oliesel en de mis. Later sloten vele Boheemse Waldenzen zich bij hen aan.

## **12. Voorlopers van de Hervorming**

In 1218 werd in Bergamo, ten noorden van Milaan een vergadering belegd tussen de Franse en de Lombardische Waldenzen, om de geschilpunten uit de weg te ruimen. Het liep op een mislukking uit.

Uiteindelijk bezweken de Franse Waldenzen onder de vervolgingen. In Zuid-Frankrijk werd de inquisitie ingevoerd en na een oproep van paus Innocentius III stuurde de Franse koning Filips H Augustus een leger onder leiding van Simon de Montfort om door middel van een kruistocht Albigenzen en Waldenzen uit te roeien. Zo werd in de stad Bézières geen leven gespaard: 20.000 inwoners vonden de dood. In Carcassonne werden 400 burgers gelijktijdig verbrand. Deze verdelgingsoorlog duurde uiteindelijk twintig jaar (1209-1229). Grote delen van Zuid-Frankrijk raakten ontvolkt, een bloeiende cultuur verdween.

De meeste slachtoffers behoorden tot de genoemde Albigenzen, waarmee de Waldenzen door kerk en overheid over één kam werden geschoren.

De Albigenzen leerden een scherpe tegenstelling tussen geest en stof: zij waren dualisten, die geloofden in een god van het licht en een god van de duisternis. Als gevolg daarvan werd al het stoffelijke als zondig beschouwd. Voor de zogenaamde volmaakten onder hen was zelfs het huwelijk niet toegestaan. Verder verwierpen zij de kerkelijke ceremoniën en hiërarchie.

De Albigenzen noemden zichzelf Katharen (reinen of gezuiverden). Daarvan is het woord 'ketter' afgeleid.

Later werden de dalen van Savoye en de Provence vanuit Lombardije opnieuw onder waldenzische invloed gebracht.

Het bestaan van deze verschillende stromingen onder de Waldenzen heeft sommigen er overigens toe gebracht te stellen dat de naam Waldenzen ook ontleend kan zijn aan het Franse woord 'vaux' (valleien). Te meer daar de Waldenzen meer dan eens werden aangeduid als Vaudoises, Vallenses of Valdenses . Mogelijk waren het er in de veertiende eeuw zo'n 50.000.

In september 1532 hielden de Waldenzen een synode, waarbij ook Guillaume Farel aanwezig was. De belijdenis, die als vervolg op de synodebesluiten werd opgesteld en die naar koning Frans I werd gestuurd, droeg een gereformeerd karakter. De Waldenzen waren opgegaan in het geheel van de Reformatie.

Daarmee was nog geen einde gekomen aan het leed. Integendeel, al in 1535 brak weer een hevige vervolging uit. Meer dan twintig dorpen werden in de as gelegd. Latere vervolgingen vonden nog plaats in 1685 en 1750.

Pas in 1848 kwam er een officiële erkenning. De Waldenzen stichtten daarop in Turijn een eigen hogeschool. Deze werd later verplaatst naar Florence.

### **9. John Wicliffe**

John Wicliffe (1324-1384) werd geboren in Wycliffe in het Engelse graafschap York, uit een oud adellijk geslacht. Zijn naam is ontleend aan zijn geboortedorp.

In Oxford studeerde hij theologie, rechten en wijsbegeerte. In 1364 werd hij doctor in de theologie.

Vanaf 1365 raakte hij betrokken bij een conflict tussen de Engelse koning en het parlement enerzijds en paus Urbanus V anderzijds. De paus eiste namelijk een jaarlijkse bijdrage in zijn kostbare huishouding (de zogenaamde petrus- of pieterspenning) en Wicliffe steunde de koning en het parlement in hun verzet daartegen.

In 1374 voerde Wicliffe te Brugge onderhandelingen namens de Engelse koning met de pauselijke afgevaardigden. Als dank daarvoor werd hij benoemd tot pastoor van Lutterworth. Tot zijn dood heeft hij deze parochie gediend.

Als gevolg van de bestudering van de Heilige Schrift werden Wicliffes ogen geopend voor de misstanden in de rooms-katholieke kerk. Vanaf de kansel en ook in geschrifte

begon hij deze misstanden aan de kaak te stellen. Dat riep veel vijandschap op van de zijde van de kerkelijke autoriteiten. Paus Gregorius XI vaardigde in 1377 niet minder dan vijf bullen tegen hem uit en beval hem naar Rome te komen om zich daar te verantwoorden. Wicliffe antwoordde door middel van een stroom vlugschriften, die geleidelijk aan scherper van toon werden. Zo noemde hij de paus de 'hoogmoedige priester te Rome, de verfoeilijke beurzensnijder, de antichrist'.

Gelukkig vond John Wicliffe een machtige beschermer in de hertog van Lancaster, de zoon van de Engelse koning Eduard 111, en later in de jonge Richard E, oomzegger van de hertog van Lancaster. Ook het volk droeg Wicliffe op de handen.

Belangrijk was ook, dat hij de Bijbel in het Engels vertaalde.

Daarvoor gebruikte hij echter niet de Septuaginta, omdat hij geen Grieks kende. Hij moest zijn toevlucht nemen tot de Vulgata, de Latijnse vertaling van Hieronymus (340-420), die nu nog de rooms-katholieke Bijbel is.

Hij leidde mensen uit het volk op tot 'arme priesters' en zond hen twee aan twee uit om onder het volk te prediken. Barrevoets en met de staf in de hand trokken ze door het land, zonder buidel of male. 'Lollards' (onkruidzaaiers) werden ze genoemd. Ze oefenden tijdens hun prediking felle kritiek uit op de kerkelijke misstanden. Bij het volk waren ze zeer geliefd.

De volgende stellingen van John Wicliffe zijn zeer vermeldenswaard. Ze dateren van 150 jaar voor het begin van de Reformatie!

- Het lidmaatschap van de zichtbare kerk is niet afdoende voor het lidmaatschap van de ware Kerk.
- Christus is het hoofd der Kerk. De paus openbaart zich als de antichrist, omdat hij in rijkdom, leugen en geweld volkomen het tegendeel van Christus is.
- Het heil der mensen berust op de genade Gods in de predestinatie en niet op de bemiddeling van de kerkelijke hiërarchie.
- De paus heeft geen sleutelmacht en de priesters kunnen de zonden niet vergeven.
- Het celibaat is onzedelijk en verderfelijk.

In zijn prediking en zijn geschriften verzette Wicliffe zich verder tegen het vormsel, het laatste oliesel, de priesterwijding, de biecht, de relikwieën- en heiligenverering, de beelden, de aflat, de bedevaarten, de dodenmissen en het vagevuur.

Tenslotte ging hij zo ver, dat hij de leer van de transsubstantiatie verwierp. Dat brood en wijn tijdens de mis werkelijk in het lichaam en bloed van Christus zouden veranderen en als zodanig door de priester zouden worden gegeten en gedronken, noemde hij een heidense beschouwing, een ongerijmdheid en een godslastering.

Nu is de leer van de transsubstantiatie (de wezensverandering) het centrale dogma van de rooms-katholieke kerk. Door deze te verwerpen ging Wicliffe velen te ver. Zelfs trouwe vrienden keerden zich van hem af.

Zijn vijanden grepen hun kans toen er in 1381 als gevolg van langdurige uitbuiting een bloedige boerenopstand uitbrak. Eén van de leiders was een vurig priester, John Ball, die door zijn kritiek op de hoge geestelijkheid door velen als een geestverwant van John Wicliffe werd gezien. In werkelijkheid predikte John Ball een sociale omwenteling. Op welke grond kon de ene mens aanspraak maken op voorrechten boven de ander?

*Toen Adam spitte en Eva span (spon),  
waar was toen de edelman?*

In Kent stelde een zekere Tyler zich aan het hoofd van een boerenleger, dat plundrend door Zuid-Engeland trok. De Londense handwerkslieden openden de poorten en de boeren maakten zich meester van de stad. Een terreur tegen rijken en hooggeplaatsten volgde. De aartsbisschop van Canterbury liet het leven op het schavot.

## **12. Voorlopers van de Hervorming**

Door middel van beloften en vrijheidsbrieven wist koning Richard de boeren de stad uit te krijgen, waarop ze uiteindelijk uit elkaar werden gedreven.

Wicliffe kreeg mede de schuld van deze opstand in de schoenen geschoven, terwijl hij haar juist had afgekeurd. Het werd er niet beter op, toen John Bali voor zijn rechters verklaarde een leerling te zijn geweest van John Wicliffe!

Het gevolg was dat deze zijn hoge beschermers kwijtraakte. De koning en de adel waren nu bereid tegen Wicliffes ketterij op te treden. Tegen de Lollards brak een vervolging uit.

In 1382 maakte een synode te Oxford Wicliffe het doceren aan de universiteit onmogelijk. Wicliffe trok zich terug in Lutterworth. Daar ontving hij nog een bericht van paus Urbanus VI, met de eis dat hij binnen zestig dagen in Rome moest verschijnen om zich te verantwoorden. In zijn schriftelijke weigering zette Wicliffe nog eens zijn standpunt uiteen.

Enkele dagen later, op 31 december 1384, stierf hij als gevolg van een beroerte. Nog lieten zijn vijanden hem niet met rust.

Op de synode van Konstanz in 1415 werd besloten, dat zijn gebeente moest worden opgegraven en verbrand. Dit gebeurde in 1427, op bevel van paus Martinus V. De as werd in de rivier de Swift gestrooid.

We besluiten met een citaat van de grote voorloper van de Hervorming: 'Ik ben er zeker van, dat de waarheid van het Evangelie voor een tijd teruggestoten en tengevolge van de dreigingen van de antichrist voor een kleine tijd verzwegen worden kan; maar uitgeblust kan zij niet worden, omdat de Waarheid Zelve spreekt: Mijn woorden zullen niet vergaan, al zouden ook hemel en aarde vergaan.'

## **10. Johannes Hus**

Een beschrijving van het leven en werk van Johannes Hus (1369-1415) brengt veel problemen met zich mee. Immers, zijn optreden is verweven met een periode van politieke en kerkelijke verwarring. Een uiteenzetting over de gecompliceerde betrekkingen tussen het Duitse keizerrijk en het koninkrijk Bohemen en de behandeling van het zogenaamde Westers Schisma, een periode waarin op een gegeven ogenblik drie verschillende pausen elkaar de macht betwistten, zou echter veel te ver voeren en ook niet passen binnen de opzet van dit hoofdstuk.

We kunnen hier volstaan met de opmerking dat de Boheemse koningstroon in sterke mate verbonden was met de Duitse keizerstroon. Enkele malen bezette de Duitse keizer zelf de Boheemse troon. Het gevolg was dat Duitsers in Bohemen op wetenschappelijk en kerkelijk gebied de voornaamste posten bekleedden. Dit tot groot verdriet van de zich achtergesteld voelende Tsjechen.

Verder is van belang dat in 1482 prinses Anna, dochter van Karel IV, de keizer van Duitsland en zuster van de koning van Bohemen, trouwde met de al eerder ter sprake gekomen Engelse koning Richard II, waardoor er levendige betrekkingen ontstonden tussen beide landen. Heel wat jonge Tsjechen trokken naar Engeland om aan de universiteit van Oxford te gaan studeren.

Daar kwamen ze in aanraking met de opvattingen van John Wicliffe. Die opvattingen namen ze mee terug naar hun geboorteland en verbreidden ze daar. Zo leerde ook Johannes Hus ze kennen, toen hij hoogleraar was aan de Praagse universiteit.

Johannes Hus werd op 6 juli 1369 als zoon van eenvoudige ouders geboren in het dorpje Hussinec in Zuid-Bohemen, dicht bij de Beierse grens. Al op jonge leeftijd bleek zijn begaafdheid en hij mocht gaan studeren aan de universiteit van Praag.

In 1400 werd hij tot priester gewijd en in 1402 werd hij door de aartsbisschop van Praag, Sbynko, aangesteld tot prediker in de Bethlehemkapel. Voor deze kapel gold de bepaling dat er alleen maar in de landstaal gepredikt mocht worden.

In 1403 stelde koning Wenzel hem aan als biechtvader van de koningin en in datzelfde jaar werd hij hoogleraar aan de Praagse universiteit. Hus was toen vierendertig jaar.

De opvattingen van Wicliffe waren een openbaring voor Hus, die tot dan toe wel kritiek had geuit op de misdragingen en openbare zonden van de hoge geestelijken, maar dat toch vooral vanuit een patriottisch gevoel had gedaan, omdat genoemde geestelijken bijna zonder uitzondering Duitsers waren. De leer van de kerk was hij nog van harte toegedaan.

Later schreef hij daarover: 'Ook ik was in de zoete slaap van wereldse rust verzonken, totdat het de Heere Jezus behaagde mij, een ellendige slaaf van mijn lusten, gelijk eenmaal Lot midden uit Sodom, tegen mijn wil te redden en mij in te leiden in de woningen van het lijden, van de smaad en van de verachting. Toen eerst werd ik arm en gebroken van hart en terwijl ik met vreze en beving het Woord Gods onderzocht, begon ik de schatten van wijsheid te bewonderen, die daarin verborgen liggen. Ik bad tot God, de Vader van mijn Heere Jezus Christus, terwijl ik de Bijbel tot Hem ophief: Geef mij niet over aan de gedachten en raadslagen van de bozen, geef mij niet wat goed is in mijn ogen.'

Overigens ging Hus in zijn opvattingen niet zo ver als Wicliffe. Hij bleef de zeven sacramenten erkennen, erkende ook de verdienstelijkheid van goede werken, geloofde nog in de werkzaamheid van de voorbede der heiligen en aanvaardde de leer van vagevuur en transsubstantiatie.

Zijn veroordeling van de levenswijze van de hoge geestelijkheid bezorgde hem veel vijanden. Aartsbisschop Sbynko legde hem in 1409 een preekverbod op en liet op het plein voor het aartsbisschoppelijk paleis door Wicliffe en Hus geschreven boeken in het openbaar verbranden. Het volk bleef Hus echter vereren en de koning steunde hem nog. In 1411 hekelde Hus in het openbaar de poging van paus Johannes XXIII het volk op te roepen ter kruisvaart tegen de koning van Napels, die één van de tegenpauzen steunde. Hus veroordeelde ten eerste deze strijd en ten tweede kende hij geen enkele waarde toe aan een aflaat. Daarom werd hij door paus Johannes XXIII opgeroepen in Rome te verschijnen om zich te verantwoorden. Toen Hus weigerde, deed de paus de stad Praag in de ban. Nu durfde ook de koning hem niet meer te beschermen en Hus moest vluchten. Tijdens zijn verblijf op de burcht Kozie Hradek vertaalde Hus de Bijbel in de landstaal. Hus' einde werd ingeleid door de boodschap van keizer Sigismund in juni 1414. Deze boodschap bevatte een uitnodiging aan het adres van Hus zich van alle verdenking te zuiveren, door zijn standpunt te komen toelichten op het concilie dat met ingang van november van dat jaar zou worden gehouden in Konstanz. De keizer beloofde hem een vrijgeleide. Hus ging, ondanks de waarschuwingen van zijn vrienden. Na een verblijf van een maand in de stad Konstanz werd hij op 28 november 1414 ondanks de belofte van de keizer gevangen genomen en opgesloten in een vunzige kerker.

Pas in juni 1415 moest hij voor de vergadering verschijnen. Hij moest bijna gedragen worden, zo uitgeteerd en verzwakt was hij. Verschillende malen werd hij verhoord. Hij weigerde echter te herroepen. Op 6 juli vond hij de dood op de brandstapel. Zijn as werd uitgestrooid over de Rijn.

Hus' dood luidde een strijd in die twintig jaar zou duren.

Zijn aanhangers, de Hussieten, streden tegen de kerk en de keizer. Ze eisten dat het avondmaal onder twee gedaanten bediend zou worden: brood en wijn. Ook voor de leken zou de wijnkelk zijn. Bij de Hussieten konden twee stromingen worden onderscheiden. De Calixtiners (calix = kelk) waren nog wel bereid tot een compromis met Rome. De onverzoenlijke Taborieten gingen veel verder en schaarden zich achter de opvattingen van Wicliffe. Zij vonden hun aanhang vooral onder de bewoners van het Tsjechische platteland, waardoor hun strijd tevens het karakter kreeg van een vrij-

## 12. Voorlopers van de Hervorming

heidsstrijd. Uiteindelijk kregen de Taborieten (genoemd naar de berg Tabor) de overhand binnen de partij van de Hussieten. In 1434 werden ze echter door keizer Sigismund totaal verslagen. Ze trokken zich terug in het gebergte. Later sloten de Boheemse Waldenzen zich bij hen aan. De strijd lust was geweken en voortaan vormden de Boheemse of Moravische broeders, zoals ze toen genoemd werden, een vreedzame, apostolische groep. In de zestiende eeuw telden zij ongeveer 400 gemeenten met in totaal 70.000 zielen. Ze verwierpen krijgsmacht en eed. In de achttiende eeuw vonden ze een onderkomen bij de Hernhutters van graaf Von Zinzendorf.

### **Antwoorden verwerking**

#### **Basis**

1. In vraag en antwoord 30: de verering van Maria.  
In vraag en antwoord 63: de goede werken.  
In vraag en antwoord 80: de roomse leer van de mis.
2. Volgelingen van Wicliffe : fout.  
Symbool van de Waldenzen : goed.  
John Wicliffe : fout.  
Johannes Hus : goed.  
Petrus Waldus : goed.  
John Wicliffe : fout.
3. 1. Brugman.  
2. Thomas.  
3. Erasmus.  
4. Deventer.  
5. Praten.
4. Latijn, de taal van de wetenschap.  
De broeders des gemenen levens.  
Het is tijd.

#### **Extra**

1. Omdat het ook zondige mensen zijn.  
Gods kinderen.  
Omdat hun zonden vergeven zijn.
2. In het wapen staat een brandende kaars, het symbool voor de Bijbel.  
Psalm 119:84. *'Uw woord kan mij, ofschoon ik alles miss', Door zijnen smaak, én hart én zinnen strelen.'*  
Joh. 5:39. *'Onderzoekt de Schriften, want gij meent in dezelve het eeuwige leven te hebben, en die zijn het die van Mij getuigen.'*  
Ze leerden Bijbelboeken uit het hoofd, omdat het verboden was een Bijbel te bezitten.  
Ze woonden in de valleien omdat dit onherbergzame gebieden zijn, zodat ze moeilijk voor de vervolgers te vinden waren.  
Ze waarschuwden tegen de roomse dwalingen.
3. Engeland.  
Ondanks veel tegenstand bleef hij zich verzetten tegen de roomse dwalingen.  
Dan kun je zelf de Bijbel lezen en ben je niet afhankelijk van andere mensen.  
Door de spraakverwarring na de torenbouw van Babel.  
Dat een ieder hen in de eigen taal hoorde spreken was een wonder, gewerkt door de uitgestorte Heilige Geest.
4. 1. Hij was monnik.  
2. Hij schreef het boekje *De navolging van Christus*.  
3. Het boekje wordt nog steeds gelezen.

5. De middeleeuwen.

Nee, want roomse geestelijken mogen niet trouwen.

Dan kun je heel goed dingen vertellen.

Dobbelen (bijvoorbeeld om geld), zondagsontheiliging, ruzie tussen verschillende groepen mensen (burgeroorlogen – Hoekse en Kabeljauwse twisten enz.

Links staat de oorspronkelijke tekst. Rechts de tekst zoals wij die nu zingen.

Eigen antwoorden.

De laatste regel van elk couplet is steeds hetzelfde. Het is een soort refrein en dat leer je gemakkelijk uit je hoofd.

Het lied gaat over het lijden van Christus een over de zonden.

Het lied hoort bij de lijdensstijd.

6. Rotterdam.

Bazel.

Zwitserland.